

ДЕХУМАНИЗАЦИЯ И АНТИХУМАНИЗЪМ В СЪВРЕМЕННАТА КУЛТУРА

Момчил Шивачев

DEHUMANIZATION AND ANTIHUMANISM IN MODERN CULTURE

Momchil Shivachev

Abstract. *Human – this is the most complicated and unique creation of the immense universe! In one way or another, Homo sapiens has always been a main topic of the various scientific branches, even not only of the humanitarian ones. In attempts to study itself, humanity has always, in each separate era, shaped its original and specific cultural horizon. During the Renaissance ages, writers, poets, artists, musicians and creators as a whole, viewed and perceived the perfect human as a "wreath of nature". But unfortunately today this "pedestal" has been brutally destroyed. We can blame this kind of negative state mostly on the American type of culture which is very widely spread and copied by the rest of the nations. In this sense, the cultural messages of the USA have long been provoking humanity's value consciousness and also suggesting a large number of dehumanization and anti-humanism examples. In this way, the above specified negative issues could be summarized in at least five cultural trends:*

1. Scientific development – especially in the field of nuclear weapon – has shown humanity that under certain circumstances it can actually disappear from the surface of the Earth for the matter of seconds. Astrophysics itself irretrievably proved that we are absolutely not a "wreath of nature" but we are more of diminutive flecks of dust in the infinite universe. All of this seems to strongly contribute to the freeing of hedonistic consumerism as a modern cultural paradigm.

Secondly, we almost inevitably find anti-humanistic elements also in the modern –most commonly read –American action-thriller books.

Filled with a "speedy action" and "breathtaking" pages, they usually put humans in a struggle with a complicated conspiracy System. The outcome, however, is not always a happy ending.

The third aspect of our cultural dehumanization seems to be the most indisputable one: the blockbusters. Science fiction movies, concerning post-apocalyptic problems, are united together by impressively pessimistic plots related to the possible end of society. As far as the horror movies, which have recently obtained significant audience interest, are concerned, they are a threatening symptom of the automatization, alienation and "chilling" of human relations in the nightmare of the depressing urbanization.

The fourth element, clearly marking our anti-humanistic routine is found in the bold provocativeness of heavy metal bands. Quite often, their names and lyrics are distinctly sinister and some of their videos or album covers are definitely not recommendable for people with weak nerves.

The fifth aspect of the cultural degradation of modern societies is consisted in the presumptuous revilement of the authentic /humanistic/ Christian religion. The beginning should be sought in the emergence of Protestantism through which we are today witnessing a multitude of "Post-Christian", even purely here- mystic "religions", cults and sects. Their wacky culmination is freely based in "Church of Satan" in the USA.

Despite the clear presence of all the listed negative cultural trends of the modern era, however, humanity is called to find by itself more positive future values and orientations. Otherwise, it could even destroy itself.

Key words: *humanism, dehumanization, culture*

Всяка култура крие своите чудовища.

Мел Гибсън

*Киборгите не усещат болка... Слушай,
разбери. Онзи Терминатор е някъде там.
С него не можеш да спориш. Нито да се
пазарши. Не чувства нито съжаление,
нито угризения, нито страх... И той ня –*

*ма да се спре. Пред нищо. Изобищо.
Докато не умреш.*

***Рендал Фрейкс и Уилям Уишър –
„Терминатор”***

Да! Уверявам те, че ще има много кръв

***Джон Креймър –
„Убийствен пъзел” 2***

Човекът – това най-сложно и уникално творение на необятната природа! Колко подкупващо близка и в същото време колко извънредно сложна за обяснение си остава неговата дълбока същност! От една страна, той се явява творец на своята собствена история, политика, култура (религия, нрави, ценности, норми и обичаи), на своята цялостна социална среда, на своето бъдеще. От друга страна самият човек се оказва повече или по-малко централна тема или фигура за изследване именно от историята, археологията, антропологията, етнографията, лингвистиката, философията, социологията, изкуствознанието и т.н.¹ С оглед на това бихме могли спокойно да приемем, че под формата на отделни елементи всички така изброени теоретични дисциплини конструират своеобразно хомогенно културно поле, изграждат своеобразен културологичен хоризонт. С негова помощ, чрез неговата “призма” човекът получава благоприятната възможност подобаващо да се вгледа в себе си, да прецени по-адекватно своето място в социума и космоса. Не на последно място – да осмисли, а ако се налага и да **преосмисли** – собствените си битийни перспективи, цели и надежди спрямо бъдещето.

Визираното културологично поле или с други думи културен хоризонт без съмнение са претърпявали значителна смислова еволюция в течение на вековете историческо развитие. Добре известно е например, че според ценностните ориентации на европейския Ренесанс художници като Рафаело, Донатело, Тициан, Микеланджело, Леонардо да Винчи; писатели и мислители като Франческо Петрарка, Марсилио Фичино, Лоренцо Вала, Томазо Кампанела, Джовани Бокачо, Томас Мор, Еразъм Ротердамски, Николай Кузански, Джовани

Пико де ла Мирандола и др., задават една като цяло оптимистична парадигма относно човешкото съществуване. Изящен, релефен и идеално съразмерен в съгласие с по-ранните антични образци, човекът в класическите шедьоври и представите на тези творци-хуманисти е издигнат до „венец на природата”. Въплъщавайки се в очертаната роля, там той обикновено бива обърнат най-вече към Бога, Доброто, Красотата и Светлината. Визираната схема си остава сякаш по детски чиста, невинна и неповторима като културно присъствие. Категорично лишена от по-късната угнетяваща технологизираност и грубоват утилитаризъм.

Контрастът между току-що скицирания ренесансов тип менталност и съвременната културна глобалност или ако предпочитаме глобална културност, уви, е неимоверно рязък. Модерното светоусещане, модерните етически, естетически, визуални, художествени и въобще общокултурни модели, стандарти и образци, вече са не само повлиявани, но безалтернативно налагани и задавани, разбира се, от САЩ. „Люлката на цивилизацията” Европа, от друга страна, беше принудена да слезе от своя трон с всички произтичащи от този факт негативни последици. Следователно тъкмо популярната култура в нейния американизиран вариант вече поне от няколко десетилетия насам се е превърнала в масов, стереотипизиран, стандартизиран, т.е. най-лесно „смилаем” и достъпен, но същевременно и извънредно съмнителен еталон за подражание. Еталон, чиито внушения, символи и послания се опитват – успешно или несляпо да копират почти всички останали съвременни общества. „...американските рецепти... пътуват надалеч, защото са леки, а когато се прибавят изключителната мощ и натиск на американската икономика и маркетинговите стратегии, под заплахата е самото чувство, което ни прави европейци, а не американци”.²

Но независимо от това дали сме склонни да възприемем безрезервно гледната точка например на Майкъл Айснър, според когото „американската развлекателна индустрия играе далеч по-голяма роля в международните отношения, отколкото много от правителствените ни лидери признават”³, или пък в унисон с политолога Збигнев Бжежински просто ще отбележим скромно, че ако не друго, американската култура е неоспоримо привлекателна сред младите

хора⁴, в края на краищата едно обстоятелство изглежда въвн от всякакво съмнение. Напоследък в мнозинството от модерните общокултурни продукции, отчетливо повлияни от САЩ, неудържимо и безпрепятствено шестват злото, насилието, обилно проливащата се кръв, хаоса, епичните разрушения и смъртта. Ето защо от издигнатия някога на възвишен пиедестал „венец на природата”, днес в последна сметка като че ли не е останало почти нищо. Използването на атомното оръжие над Япония и задълбоченото осъзнаване на неговото гибелно могъщество и потенциал се оказва може би онзи водораздел в човешкото мислене, а оттам съответно и в цялата човешка култура, който като дамоклев меч безцеремонно прокара над всички по-късни поколения злокобната парадигма за „края” – края на историята, края на света, края на човечеството, края на културата и цивилизацията и т.н. На базата на цялата тази безспорно ярко песимистична, фаталистично обагрена перспектива, в съвремения културологичен хоризонт осезаемо преобладават творби на изкуството и явления, в които човекът или иначе казано човешкият живот и човешката същност са брутално десаκραлизирани. В тях той вече далеч не представлява никаква особена ценност или стойност. Подобни примери се наблюдават и в науката посредством последните известни достижения например на генетиката, и в литературата, и в киноиндустрията, и в музиката, и дори в религията.

Напълно обяснимо и закономерно е в такъв случай указаната по-горе цялостна негативна културна нагласа спрямо човека и смисъла на неговия живот да бъде тясно преплетена или обобщена в две основни понятия, а именно – дехуманизация и антихуманизъм. Макар и до известна степен близки по своето значение, между тях се открояват и някои задължителни нюанси. Дехуманизацията по същество би трябвало да се схваща като неверие в човека и неговите сили, като разрушаване на концепцията за положителното в човека.⁵ Що се отнася до антихуманизма, дебелите академични речници и справочници за съжаление са пределно лаконични в неговото дефиниране или пък изобщо не му отделят никакво място. Това ми позволява образно казано да „продължа” набелязаната линия и да констатирам, че дехуманизацията логически намира своя окончателен завършек в антихуманизма. От своя страна той смислово пряко отвежда

към пълното, цялостно отричане на човека и вярата в неговите сили, възможности и творчески потенциал.

Впечатляващото научно развитие; тематиката на художествената литература, мрачно-клаустрофобичната ориентираност на днешната (предимно американска) киноиндустрия; тежката и твърда рок-музика; парадоксално широкото разпространение по света на множество антирелигиозни течения. Именно това са, както бе загатнато и по-рано, елементите, областите на така наречения съвременен културен хоризонт, в които дехуманизацията и антихуманизмът изпъкват твърде отчетливо на преден план и всъщност идейно се оказват тясно обвързани.⁶ Аргументите за формулирането на такова едно твърдение следва да бъдат и по-подробно представени. За да се изпълни успешно така поставената задача, по-долу в текста обективно ще бъдат проследени определени културни постановки и нагласи, превърнати неусетно чрез стереотипната им повтораемост в нормативни и до голяма степен основополагащи за съвременната култура фундаменти.

1. Човешкото и античовешкото в границите на науката

*„Съвременната наука...привлича върху себе си възторзите на едни и проклятията на други. Тя бе провъзгласявана за „спасител на човечеството” и за „антихуманно изчадие на ада”, бе едновременно венцехвалена и оплювана”.*⁷

1.1. Физиката и физичните изследвания отбелязаха небивал подем само за около едно столетие. Първоначално Алберт Айнщайн със своята теория на относителността (1915 г.) застрашително разкласти сякаш последните по-здрави и абсолютни устои на времето, пространството и въобще на цялата /не/позната все още за човечеството структура на Вселената. Десетилетия по-късно отново с помощта на доказали се научни авторитети като Айнщайн, Енрико Ферми, Опенхаймер прословутият американски проект „Манхатън” предложи на света нов, съвършено невъобразим до този момент вид оръжие – ядреното. Дали следва да възприемем и изтълкуваме това като **началото на края?** И до днес подобно твърдение като че ли поражда по-скоро разгорещени теоретични дискусии. Със сигурност обаче

планетата ни вече не е същата. Човекът започна прекрасно да осъзнава, че милиони години еволюционно „отделяне“ от простата неодушевена материя, хиляди години културен напредък и съзряване биха могли при определени обстоятелства да бъдат просто изтрити, заличени **буквално за секунди**. *„...още тогава хората подсъзнателно свързаха понятията „наука“ и „смърт“. Ренесансовите илюзии относно благородството на всяка творческа мисъл рухнаха“*.⁸ Това осъзнаване от своя страна осезаемо разстрои ценностната система на социума. Тя съответно се преориентира основно към хедонистичните лозунги и всепозволяващия „живот за мига“, подкрепена от един основен и труднооборим мотив – **„защото е възможно и утрешен ден да не настъпи“**. По такъв начин „ореолът“ около Homo Sapiens се оказа вече почти окончателно заличен. Заместен, разбира се, веднага от отприщените импулси за небивало потребление и заразителен консумативизъм.

1.2. Теоретичните постулати на съвременните **астрофизика** и **астрономия** на следващо място естествено допълват току-що щрихираното песимистично философско-културно светоусещане. Още през историческия период около края на Ренесанса и началото на Новото време Николай Коперник принуди човечеството да проумее ясно, че планетата Земя съвсем не се намира в центъра на Вселената и Слънцето далеч не се върти около нея. Въпреки че тази истина още тогава представлява значителен удар върху догматиката на Църквата и върху мисленето на различните общества, модерните научни достижения вече „запращат“ човека като миниатюрна частица, захвърлена сред необятния Космос. Ето как неговото собствено съществуване, считано за уникално, фактически бива безпощадно приравнено с милиардите останали звезди, планети, галактики, мъглявини, антиматерия, елементарни частици, аминокиселини, астероиди, комети и т. н. Нормално ли е да се удивляваме в такъв случай, че философията на атеистичния екзистенциализъм се превърна в една от последните особено популярни концепции, разсъждаващи относно нашата битийност? Не, разбира се. Понеже действително е трудно с лека ръка да отхвърлим дълбоко потискащото ни осъзнаване или усещане за студената космическа самота и враждебната обреченост на Безкрая. Безкраят, в който няма нито смисъл, нито твърди, безспорни ценности и утешаващи ни устои...

Така изложеното доминиращо чувство за вселенска изоставеност у съвременното общество по всичко личи кореспондира пряко с трайното оформяне на един своеобразен утилитарен манталитет, на една отчетливо прагматична, даже егоистично ориентирана ценностна система. *„Стремежът на „масовия човек”, на „човека-маса”...към безконфликтна хармония с околните, желанието му на всяка цена и във всички ситуации да прилича на другите обуславят, в последна сметка, относителността и лабилността на неговите жизнени идеали, цели, норми на поведение, ценностни еталони. Пред лицето на всеки конфликт, при всяка промяна на общественото мнение той е готов лесно и безболезнено да смени своите възгледи...с нови, които след известно време ще захвърли също така лесно. Личността постепенно деградира; губи се нейната индивидуалност”*.⁹

1.3. Обсъжданата сциентистка линия на днешната култура няма как да бъде завършена без логичното включване и на последните резултати от сферата на **генетичните експерименти.** В посоченият контекст без съмнение се има предвид най-вече пораждащото остри спорове сред научните и извъннаучните среди клониране. По принцип клонирането представлява *„присаждане на ядро от клетка на мъж (или жена) върху яйцеклетка, чието ядро е предварително отстранено. Така „оплодената” яйцеклетка, поставена в женска утроба, би трябвало да се развива като нормален зародиш и новороденото да израсне като генетически идентично копие на донора”*.¹⁰ Визираният извънредно опасен медицински процес обаче изглежда към момента поставя и предизвиква повече плашещи съвременното човешко съзнание въпроси, отколкото способства за реалното усъвършенстване на нашата раса. Дали хората, произведени серийно, „конвейерно”, биха били наистина хора, или не? Имаме ли право да твърдим уверено, че те ще са личностно индивидуални, или не? Няма ли да се положи началото на необратима тенденция към физическа и духовна стандартизация на човека? С други думи – в състояние ли ще сме да запазим и занаяпред човешката си уникалност?¹¹ С оглед на това в каквато и тоналност да се насочат евентуалните отговори, тревожното бъдещо пълно дискредитиране на хуманността, уви, поне засега изглежда по-вероятният, еднозначният победител.

2. Литературните бестселъри или човекът срещу Системата

Глобализация; глобализъм; глобалност; сблъсък на цивилизации или култури, бърз обмен на информация; свободно движение на най-разнообразни стоки, капитали и услуги; падане на остарели граници и „фалшиви” бариери. Това са може би само малка част от понятията и изразите, чрез които обикновено се опитваме да характеризираме относително точно и пълно истинската същност на съвременния период от световноисторическото развитие на човечеството. От друга страна, обсъжданият период **по принцип** се оказва невъобразимо благоприятен за появата на интересно, увлекателно пресъздаващи го от различни ъгли художествено-литературни образци. Сред чиито страници той да намери и своето собствено подобаващо отражение.

Подчертавам **по принцип**, понеже преценено обективно, именно глобалната смислова „натовареност” на модерната култура в значителна степен унифицира въображението, сюжетните линии, героите на немалък брой писатели. Безспорно стараещи се да се движат в унисон с пазарните търсения и изискванията на масовата публика. Ето защо положителните и оптимистични послания и емоции на творци като бразилеца Паулу Коелю и аржентинеца Хорхе Букай например днес си остават по-скоро като че ли странно самотни сред морето от „спиращи дъха”, „четени на един дъх” или наситени със „светкавично действие” зашеметяващи, напрегнати и брилянтни съспенсии.

Нека все пак тук си позволим лука фигуративно да „поплуваме” за кратко в безбрежното „море”. Пред нас по книжните рафтове почти веднага се възправят емблематични писатели като Матю Райли с неговата здраво разтърсваща неподготвеното съзнание на читателите четирилогия „Експлозивно”, „Обект 7”, „Плашилото”, „Плашилото и армията на крадците”. Като Анди Ремик със „Спирала” и „Земетръс”. Като Джеймс Ролинс с „Айсбергът на смъртта”, „Карта от кости”, „Щамът на Юда” и „Черният орден”. Като Дан Браун с „Шестото клеймо”, „Метеоритът” и „Изгубеният символ”.¹² Като Дейвид Морел с „Петата професия”, „Отчаяни мерки” и трилогията „Братството на розата”, „Братството на камъка” и „Мисията нощ и

мъгла”. Като Винс Флин с романите за неговия специален агент Мич Рап. Като Кен Фолет с “Третият близък”. Като Гордън Томас с „Ловци на органи”, „Гласове в тишината” и „Смъртоносен парфюм”. Като Виктор О Райли с „Игрите на палача” и „Правилата на лова”. Като Рендал Фрейкс и Уилям Уишър с двете части на „Терминатор”. Като Родърик Торп с „Умирай трудно”. Като Джефри Дивър с „Карт-бланш”. Като обявеният еднородно за „крал” на хорър- и психостилистиката Стивън Кинг. Като Брад Тор с „Последният патриот” и „Ответен удар”. Като Робърт Лъдълм с приключенията на неговите персонажи – агентите Джейсън Борн и Джон Смит. Като Томас Харис с кървавите му опуси за чудовищния канибал Ханибал Лектър. И още, и още, и още: „името им легион”...¹³.

В последна сметка едва ли е необходимо изброяването да продължава. Така посочените литературни заглавия очевидно са напълно достатъчни, за да ни въведат в един колкото несправедлив, стереотипен, толкова и завладяващ свят. Свят, състоящ се предимно от властни, ексцентрични мултимилionери и милиардери. От извъредно могъщи финансово-икономически тръстове и корпорации със световен обсег на действия и интереси. От задкулисни играчи и интриги. От сериозни политически протекции и бизнес-лобита, предпочитайщи делата им никога да не се появяват „на светло”. От особено крупни финансови трансфери. От разкриване на сложни кодове, шифри, загадки и конспирации. От свръхсекретни подземни лаборатории, в които дадена група учени и специалисти спокойно разработват и извършват различни строго забранени експерименти, обявявани **само официално** за несъществуващи или прекратени. От многообразни терористични и съответно антитерористични шпионски мрежи. От сложни агентурно-разузнавателни операции и мисии и т.н. Цялата описана току-що глобална „карта на съвремието” би могла без колебание да се обобщи в една единствена дума – Системата. Системата поглъща отделната личност, индивидуалният атом. След което той се оказва принуден или да просперира, изповядвайки безрезервно нейните често жестоки, цинични правила, закони и императиви, или от друга страна да бъде безусловно смазан, заличен, анихилиран под невъобразимата ѝ тежест. В този смисъл тенденциите и перспективите пред модерното човечество да успее да възроди още

веднъж определени културни архетипи на ренесансовия хуманизъм поне към настоящия исторически момент изглеждат повече от илюзорни и утопични. Защото тук осезателно се набива липсата на възвисяващото благоговение спрямо „другия”, липсата на творческо вдъхновение и креативен потенциал за евентуална промяна към по-добро.

3. Деградиращата съдба на Homo sapiens в масовата (касовата) киноиндустрия

Едва ли има съмнение, че образите и сюжетите от киното задават най-лесните, най-бързите и най-запомнящите се послания към зрителите от всякаква възраст. Поради своята естетически особено привлекателна, дори „грабваща” екранна митология и поради поразително високото си финансово обезпечаване, американската киноиндустрия съответно постига това най-безпрепятствено. Конкретно нейните филмови продукции обаче – също както и в литературата – най-концентрирано и ярко принизяват предполагаемо пълноценната човешка личност. В тази връзка по-забележимо се открояват два основни модела или стереотипа – фантастичните филми (т.е. тези, които третирают постапокалиптичната проблематика) и на следващо място – филмите на ужасите. Тук е моментът, разбира се, да се опитаме да поразсъждаваме върху тях, преценявайки ги според културната им стойност и значение.

3.1. Кога и как се очаква да настъпи краят на човечеството? Различните режисьори и сценаристи съвсем не са единодушни върху отговора на такова едно питане. Те обаче се обединяват почти неизменно над впечатляващо песимистични перспективи. Които примамащо претворени като визия, би следвало да накарат редовия зрител отвъд поведението и действията на отделните персонажи, да съзре своята собствена роля и поведение в днешното общество. Вземайки предвид така описаната важна цел, холивудски *блокбастъри* като четирите части на „Терминатор”, трите части на култовия „Матрицата”, „Киборг” – 1989 г., „Воден свят” – 1995 г., „Адреналин” – 1996 г., „Войник” – 1998 г., „Смъртоносно влияние” – 1998 г., „Равновесие” – 2002 г., „След утрешния ден” – 2004 г., „Островът” – 2005 г., „Ултравiolet” – 2006 г., „Деца на хората” – 2006г., „2012” – 2009 г.

„Книгата на Илай” – 2010 г., най-общо екстраполират в бъдещето негативните резултати от настоящото изключително неразумно цивилизационно мислене на човека. *“Все повече и с нарастваща мащабност се очертава противоречието „човек – природата”, задълбочава се екологичната криза, която предвещава екологична катастрофа... В резултат се наблюдава не само процес на разрушаване на връзки и еволюционно формирани звена в природата, но и на морална деградация, изразяваща се в хищническо, безперспективно използване на природните богатства, без грижа и осъзнат морален дълг към поколенията. Изобилстващите емпирични данни показват, че сегашният курс на човешката цивилизация е самоунищожителен...”*¹⁴. Ето защо платнатата и постапокалиптичните декори на екрана по традиция изобразяват бедствия, мащабни разрушения, смърт и пепелища, широко и безпрепятствено разпространение на смъртоносни вируси, инфекции, зарази, болести, епидемии, стерилитет, както и почти „азбучен” зловещ мрак, закрил дори слънцето – извор на живот според всички човешки култури. Представената токущо особено неблагоприятна, катастрофична насоченост на човешкото развитие в екологичен план обаче в дадения случай се оказва преплетена с друго едно угнетяващо нашия разум явление, а именно тоталната механизация и компютризация на нашата епоха. С песимистичната тенденция указаното унифициращо влияние на свръхмодерните технологии да нараства във все по-забележителни мащаби. За сметка отново на личността и нейната богата уникалност. *„Научно-техническата революция обхваща...много...области на обществения живот. Ето защо нейните изисквания, закономерности, механизми и пр. не могат и не трябва да бъдат механично, автоматично пренасяни и „налагани” навсякъде. Пламъкът на началната технократична еуфория вече заплашва да погълне свежените „територии” на необяснимите творчески импулси, евристичната мисъл, приказната фантазия, всесилното въображение, богатата научна асоциация, емоционалните „нишки” на нормалното човешко общуване...В „компетенцията” на машината наистина влизат все повече и все по-сложни човешки трудови функции; позициите на човешката „уникалност” като че ли падат една след друга.”*¹⁵ Осъден ли е в края на краищата човекът на окончателно изчезване заради собст-

вения си научно-технически прогрес? Отговорът на подобно звучащ въпрос все още се намира в сферата на догадките, предположенията и хипотезите, обосновавани от футуролозите. А да се заемем с категорични становища, уви, е крайно рисковано...

3.2. Необратимото развитие на техносферата, на индустриализацията, се оказва повече или по-малко централна причина и за „взрива“ от прекомерно изобилстващи с брутално насилие филми на ужасите напоследък. Техните декори почти неизменно потапят тръпнещия зрител във всевъзможни извънредно мрачни, неосветени тунели, шахти, катакомби, канализации, подземия, изоставени сгради, фабрики или просто къщи, пропити от зловония, плъхове, насекоми и отпадъци. Стените, изплискани с кръв или изрисувани с графити и подходящо подбраният саундтрак допълнително смразяват атмосферата. Върху всички тези въздействащи детайли на „ъндърграунда“ е наложително да се акцентира. Доколкото в предимно американските продукции от рода на петте части на „Заразно зло“, седемте епизода на „Убийствен пъзел“, двете части на „Хотелът на ужасите“, „Седем“ – 1995 г., „Възкресение“ – 1999 г., „Американски психар“ – 2000 г., „Страх.com“ – 2002 г.

„Тексаско клане“ – 2003 г., „Къщата на въска“ – 2005 г., „Doom“ – 2005 г., „Виж страха“ – 2006 г., „Аутопсия“ – 2008 г., „Пандорум“ – 2009 г., „Срещу мрака“ – 2009 г., описаната злокобна и потискаща среда винаги се оказва удобно убежище или на определен особено жесток, кръвожаден – с други думи дълбоко антисоциално настроен – психопат, или на безмилостно „немъртво“ създание. Впрочем понякога те оформят и цяла група. Тук всъщност най-страховитият момент се състои в това, че примамените или случайно попаднали в „територията“ на убиеца жертви биват ликвидирани от него (или тях) по забележително садистични, методични и изобретателни начини. Превръщащи всичко наоколо в наистина отвратителна и силно предизвикателна за определени сетива касапница...

Какво обаче реално ни „казват“ подобен тип продукции? Що за „културно“ присъствие се крие зад кървавите бутафории, зад зрелищно и с наслаждение заснетите прояви на болестен антихуманизъм?

Както вече имах възможността да загатна бегло, визираната дълбоко антисоциална психопатичност, демонстрирана от отделни

индивиди в съвременното общество, най-вероятно също би следвало да се търси по линията на необикновено бързо развиващата се – предимно конвейерно ориентирана – индустриализация и механизация на човешкото ежедневие. В тази връзка можем напълно да се съгласим, струва ми се, например с автори като Алвин Тофлър и отново Николай Василев. Според тях едни от основните причини за хуманистичната безпътица, сериозно тормозеща днешната ни духовност и култура, се оказват извънредно динамизираните социални процеси, бурните темпове на непрекъснато сменящия се около нас поток от ценности, норми, информация, идеали и т.н. Огромно, тежко изпитание към съвременната психика на личността представлява освен това и така нареченото рационализиране, автоматизиране, „изстудяване” на трудовите операции. Което в добавка към настоящия урбанистичен кошмар на мегаполисите способства в значителна степен за необратимото разширяване на отчуждението, на десоциализацията, на своеобразната „психологическа хербаризация”, на незаинтересоваността от съдбата на „другия” до нас.¹⁶

4. Дръзката провокативност на музикалния антихуманизъм

Убедените твърдения за забележително наличие на антихуманистични елементи в областта на музикалното творчество по всяка вероятност биха учудили или изненадали някои по-незапознати и неизкушени от изкуството личности. Но така или иначе независимо дали ни харесва или не, подобни елементи не са екстравагантна измислица, а безспорно съществуват. Те се разкриват най-бързо и лесно, ако се опитаме да се вгледаме в истинската същност на тежките и твърди рок-състави. Или иначе казано – на хеви-метъл групите. В мнозинството от случаите още техните извънредно зловещи наименования свидетелстват повече от красноречиво относно идейната им ориентация и основната тематична насоченост на текстовете и посланията им. Напълно достатъчно е, струва ми се, в тази връзка да бъдат изброени само някои: *Cannibal corpse*, *Annihilator*, *Autopsy*, *Death*, *Living death*, *Napalm death*, *Carcass*, *Entombed*, *Carnivore*, *Pestilence*, *Grave*, *Cancer*, *Sepultura*, *Carnage*, *Obituary*, *Incubus*, *Massacre*, *Morbid angel*, *Dismember*, *Destruction*, *Rob zombie*, *Fear*

*factory, Demolition hammer, Crematory, Neckrophobic, Infernal bleeding, Cradle of filth*¹⁷ и немалко други. Задължително трябва да имаме предвид обаче, че указаният наистина злокобен културен контекст се допълва сполучливо от албумните обложки на отделните състави. В тях като че ли по неписана традиция преобладават мрачните тонове, а изображенията – макар и да варират – почти неизменно представляват или озъбени, горящи чудовищни създания, или скелети, черепи и кости, или гробища, или кървави трупове, или разнообразна сатанинско-окултна символика, или хладни смъртоносни оръжия, или определени комбинации от посочените мотиви. Едва ли ще сгрешим, ако тук някъде прибавим и чисто външните атрибути, носени от изпълнителите или техните обикновени последователи – черните кожени якета, нашивките по тях, татуировките, тежките ботуши, дългите развяващи се свободно коси, металните вериги по телата, тъмните очила, страховитите пръстени, гривни и обеци, превърнатите в почти „азбучни” (обърнати надолу) кръстове, пентаграмите и т. п.

В тази ситуация вече напълно резонно възникват и неизбежните въпроси. Защо съществуват разглежданите скандални рок-групи? Белег, симптом за какво се явяват те? Какво по-конкретно демонстрират или доказват, брутално и шумно налагайки сред обществото своята екстремна неординерност?

Каквито и обяснения да бъдат приложени, каквито и отговори да се опитваме да изтъкваме с претенции за достоверност, един факт изглежда труднооспорим. Подобен тип себеизразяване, себеразгласяване, подобен тип неприкрито възвеличаване на гротескното насилие и смъртта, по всичко личи всячески се стреми да опонира *“срещу досадата на организираното и дирижирано всекидневие, срещу затъпяващото задоволство от постигнатото материално благополучие, срещу еднообразието и „стерилността” на трудовата реализация, срещу стандартизиращата мощ на индустриалното производство и може би най-вече – срещу машината*”¹⁸

5. „Пазарът” на прагматични религии

От столетия насам в религиозния корпус не само на християнството, но и на исляма, са съществували немалък брой сектантски,

разколнически или отцепнически „вероизповедания” и екзотични движения. Достатъчно е в тази връзка да се споменат авраамитите, адамитите, катарите, богомилите, албигойците, павликяните, азрацитите, батинитите, исмаилитите, захиритите, хашишините, муатазилитите и мн. др. И все пак в миналото членовете на всякакъв подобен тип еретични, неортодоксални течения са се оказвали сравнително лесно и безцеремонно сломявани от официалните власти с помощта на меча или „пречиствани чрез огън” от страна на всесилната Инквизиция. Но в съвременния цивилизован свят прилагането на разглежданата насилствена „методология” се оказва съвършено неприемливо. С оглед на това умело възползващо се от тотално наложените пълни либерални свободи и т. нар. „права на човека”, днес в държавите от западния свят се наблюдава застрашително мултиплициране на всевъзможни антирелигиозни по своята дълбока същност доктрини.¹⁹ Тяхното същинско начало поставя още немския протестант Мартин Лутер през XVI век. Нахално паразитираща върху догматиката на каноничните (в смисъла на общопризнато значимите за културата) православие и католицизъм, всяка от тези неавтентични, модернистични, авангардни ереси претендира да притежава и да изповядва „просветлено” Христовата, Единствената истина. При все това фактите безпристрастно посочват, че *„днес се говори за християнски ценности, християнска етика, но самият Христос е забравен. Християнството се свежда само до етически категории, обслужващи едно постхристиянско общество”*.²⁰

Уви, така указаното „постхристиянско общество” вече безпомощно приютява при себе си множество лековато еволюиращи, алтернативни, „удобни” за обърканото и лековато манипулирано човешко съзнание модни култове. Към тези „откровено психопатични конструкции” (В. Сидеров) принадлежат например баптистите, адвентистите, сциентолозите, петдесетниците, мормоните, „Свидетелите на Йехова”, „Сектата на Муун”, „Клонка на Давид”, „Обществото на Кришна”, „Слово на живот”, „Деца на Бога” и мн. др. Сред най-важните и съществени причини, способстващи за непрестанното възпроизвеждане на тези учения за пореден път се открояват следните. Разрастването на отчуждението между хората, историческата криза на традиционните религии, разочарованието на съвременното

общество от утвърдената култура. Не на последно място в случая сме длъжни да отчетем и търсенето на „по-адекватни“ спрямо съкрушаващата динамика на глобализма конфесии и ценностни ориентации.

Така или иначе демонстрираната пълна свобода и сбъркана толерантност при съдебното регистриране на агресивните антирелигии е труднообяснима, понякога и просто шокираща. Потресаващата кулминация в очергания налудничав, антихуманен плурализъм без никакво съмнение представлява официално утвърдената в Щатите „Църква на Сатаната“. Неин основател и водач е Антон Лавей.²¹ За по-интелигентните хора по света обаче отдавна не е особена тайна обстоятелството, че зад всяко отделно неканонично „вероизповедание“ застават изключително могъщи финансови интереси. Още по-точно би било да се каже, че самите нихилистични „църкви“ всъщност са се превърнали в огромни икономически корпорации. Корпорации, чиято патологична злоба настървено потъпква и открито се подиграва с християнските постулати. Чиято патологична злоба нагло поругава великата саможертва, предприета от Богочовека за изкупуване на земните ни грехове и несъвършенства за спасението на човечеството. А християнските постулати съдържат в себе си и пропагандират именно положителните идеи за всемирната любов, за бъдещото спасение и опрощение на човешката душа.

В съгласие с Николай Бердяев можем да приемем две становища. Първото е, че с високото качествено равнище на културата се измерва ценността и качеството на обществеността. Второто пък гласи, че културата притежава религиозни основи или с други думи сакрални извори.²² Тогава налагащото се от само себе си очевидно заключение е, че модерната, шеметно забързана, „накъсана“ клип-, поп- и технокултура би следвало да се квалифицира по-скоро като декадентство и дори като антикултура. Антикултура, трайно обсебена от „примката“ на дехуманизацията и антихуманизма. Две понятия, описващи толкова точно настоящото неспокойно състояние на „притискащата“ ни отвсякъде глобалност! Но на какво сме свидетели – нима човекът някъде свише е вече „осъден“ на изчезване? Нима той се е оказал вече „излишен“ сред своята собствена цивилизация и е отхвърлен от нея? Нима пресъздаващата и осмисляща го култура

вече се е предала отчаяно в плен на песимизма и безперспективността? Програмираната към съществуване и неунищожимост човешка психика по принцип се изкушава да игнорира подобна серия неприятни въпроси. С оглед на това надеждите ни относно утрешния ден, относно преодоляването на дехуманизацията и антихуманизма би следвало да се възродят с неподозирана досега сила и настойчивост. *„Човекът се нуждае от нови ориентири и нови опори, от „пътеводител“ за непознатите социални територии, от нови ценности, стереотипи, принципи, вяра. Човекът се нуждае от успокояваща страховете му „религия“.*²³ В последна сметка ни остава единствено да мечтаем тази търсена – „успокояваща страховете ни религия“ – да доведе нашия разум до други нови, по-хуманистични хоризонти на себеизява и самоосъществяване.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Стефанов, И.** Природата на културата. С., 1998, с. 145–146

² **Гаврас, К.** „Да устоиш на „полковниците“ на „Дисни““. – сб. Новият световен ред. С., 1999, с. 215

³ **Айснър, М.** Световни развлечения. Цит. сб., с. 207

⁴ В своята книга „Голямата шахматна дъска“ Збигнев Бжежински разглежда американската културна област и в политически аспект. Тя е един от четирите основни компонента – наред с глобалния военен обсег, добре развитата икономика и свръхмодерните технологични достижения – които осигуряват и поддържат неоспоримата многостранна хегемония на САЩ над целия останал свят. Вж. **Бжежински, Зб.** Голямата шахматна дъска. С., 1997, с. 32

⁵ Речник на литературните термини. С., 1980 и Речник на чуждите думи в българския език. С., 1993 (изд. на БАН).

⁶ От друга страна сме длъжни да признаем все пак, че в съвременните театър, изобразително изкуство, опера и скулптура като важни стълбове на човешката култура, е далеч по-трудно да бъдат посочени ярки антихуманистични или дехуманизиращи образци. В този смисъл те все още до голяма степен се запазват като „острови“ на духовното ни пречистване и обновление, на търсения катарзис.

⁷ **Василев, Н.** Светът на човека. С., 2000, с. 13.

⁸ Пак там, с. 19.

⁹ Пак там, с. 201.

¹⁰ Пак там, с. 23.

¹¹ Пак там, с. 23–24.

¹² Романът, с който обаче американецът Дан Браун получи световна–макар и крайно скандална според някои – слава и известност, безспорно се нарича „Шифърът на Леонардо”. Католическата и православната църкви панически въстанаха срещу „богохулната и светотатствена” книга. Даже и религиозно неизкушените читатели, възхитени от великолепно структурираните, динамични сюжетни обрати обаче, все пак са длъжни да признаят най-същественото. А то е, че концепцията за тленността на Исус Христос и за евентуалния негов брак с Мария Магдалена действително подкопават из основи моралната стойност на религиозната догматика.

¹³ Освен под формата на книжни издания, определени заглавия съществуват още и като филми. Възшност те са може би по-популярни именно във втората си разновидност. Що се отнася до последния писател обаче – Томас Харис – до момента за съжаление не съм придобил преки впечатления от неговите произведения.

¹⁴ **Матеев, Г.** Перспектива за решаване на глобалните проблеми и историческата отговорност на човешкия фактор; **Ганчев, П. и колектив.** Философията на историята и бъдещето на историята. С., 1998, с. 121. Изключително показателно е в тази връзка например отношението, внушението към човека, представено от филма „Матрицата”. В съгласие с него се оказва, че не нещо друго, а тъкмо хората са **болестта, заразата, чумата върху корпуса на тази планета. Тъй като единствено ние наред с вирусите изсмукваме всички възможни ресурси от даден ареал, след което започваме да търсим други, неизчерпани зони, ресурси, а дори и планети за повторно заселване.** Щрихираната концепция не просто детронира ренесансовия идеал за „венеца на природата”. Нещо много повече – тя брутално, драстично погазва и смазва дори последните остатъци от хуманистичното ни самочувствие или оптимизъм.

¹⁵ **Василев, Н.** Цит. съч., с. 74 и 179

¹⁶ Пак там, с. 36–48

¹⁷ В случая последната от изброените групи – Cradle of filth – достига в някои от музикалните си клипове до особено кървави и отвратителни, садистични „висоти”. До подобни „висоти”, но по отношение на текстовете си и обложките на своите албуми достигат също така Cannibal corpse.

Необходимо е да се допълни също, че към днешна дата е напълно възможно някои от изброените състави вече да са се разпаднали.

¹⁸ **Василев, Н.** Цит. съч., с. 177. Лично според мен адекватното, основното обяснение е именно такова, независимо от факта, че в даденият случай проф. Василев се спира и описва съвсем друг необичаен феномен.

¹⁹ И все пак въпреки наличието на секти в исляма, техните догми сякаш не отхвърлят, не диференцират като цяло концепцията и митологията, в чиято основа е поставен Аллах. Те предлагат по-скоро единствено **различни тълкувания** на определени пасажии и сури от свещения им Коран. А що се отнася до християнството, днес то далеч не може да се похвали с особена монолитност. Напротив – превръща се в основа, от която изкуствено „пролиферират” значително количество самозвани „месиии” и получили „видение” чисто патологични екземпляри.

²⁰ Религиите: кратък речник. С., 1994, с. 88

²¹ **Сидеров, В.** Българофобия. С., 2003, с. 115–116

²² **Бердяев, Н.** Философия на неравенството. С., 1997, с. 197–198

²³ **Василев, Н.** Цит. съч., с. 116. От друга страна едва ли е възможно да не се съгласим и с мнението, изказано от Джеймс Густав Спет: „Сценарият на човешкото развитие през ХХI в. още не е създаден. Но вече пишем първите му редове с избора, който правим днес. Нека да не казват за нашето време, че ние имахме възможност да градим, а вместо това позволихме светът да се разруши. Човешката съдба в края на краищата е въпрос не на шанс, а на избор” – **Спет, Джеймс Густав.** Световното неравенство: 358 милиардери срещу 2,3 млрд. души” // цит. сб. Новият световен ред. с. 155

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. **Бердяев, Н.** Философия на неравенството. С., 1997.
2. **Бжежински, Зб.** Голямата шахматна дъска. С., 1997.
3. **Василев, Н.** Светът на човека – реалност и илюзия. С., 2000.
4. **Ганчев, П.** и колектив. Философията на историята и бъдещето на историята. С., 1998.
5. Религиите – будизъм, християнство, ислям: кратък речник – С., 1994.
6. Речник на литературните термини. С., 1980
7. Речник на чуждите думи в българския език. С., 1993 (изд. на БАН)
8. Сборник „Новият световен ред”. С., 1999

9. **Сидеров, В.** Българофобия. С., 2003
10. **Стефанов, Ив.** Природата на културата. С., 1998
11. **Фрейкс, Р.** и др. Терминатор. С., 1992
12. **Чоун, М.** Паралелната вселена. С., 2004

ИНТЕРНЕТ САЙТОВЕ

<http://www.zamunda.net> 2012 г.